

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования Республики Тыва

Администрация Пий-Хемского кожууна

МБОУ Хадынская СОШ

РАССМОТРЕНО

на заседании ШУМО
ГЦ

Протокол №1 от «28»
августа 2024 г.

СОГЛАСОВАНО

заместитель директора
по УВР

 Байкара В.Г.
от «28» августа 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

По предмету: Тыва дыл

Класс: 3 класс

Срок реализации: 1 год

Автор и название учебника, год выпуска: Ш.Ч Сат, Н.Ч Дамба, Н.М
Ондар Тыва дыл 3 класс (Кызыл. Институт развития национальной школы,
2020 г.)

Количество часов: 68 часов (2 часа в неделю)

Учитель: Ооржак Ай-Кыс Николаевна

с.Хадын 2024

1. ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

3-ку класстың тыва дыл программазын Тыва Республиканың ниити өөрөдилгезиниң эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарына дүүштүр Александра Касхоевна Ойдан-оол, Эртине Деспижековна Ондар, Наталья Чоодуевна Дамбаны-биле тургускан. Ук программа Тыва Республиканың өөрөдилге, эртем болгаш аныяктар политиказының яамызының өөрөдилге-методиктиг чөвүлелиниң чөпшээрели-биле 2008 чылда чырыкче парлаттынып үндүртүнгөн.

Өөрөдиглиг план Э.Д.Ондарның «Методиктиг сүмелериниң» (Дөрт чылдыг эге школаның 3-ку класзының «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл – 1988ч) дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларның шингээдип алган билиглерин, мергежилдерин, чаңчылдарын тыва дыл программаның негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларына А.А.Алдын-оолдун «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы»- биле хынаарын сүмелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөрөдилгезиниң национал девискээр кезээ 3-ку класс өөреникчилериниң ниити сайзыралынче, оларның билииниң практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртеминиң, дараалашкааның, көргүзүгүлүүнүң болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

3-ку класска Ш.Ч.Сат «Тыва дыл» номун Тыва Республиканың ниити болгаш профессионал өөрөдилге яамызы бадылап, 2004 чылда парладып үндүргөн.

«ТЫВА ДЫЛ» ЭРТЕМИНГЕ ӨӨРӨДИЛГЕ ПРОГРАММАЗЫНЫН ДОПЧУЗУ

Программада негелделер дараазында болүктөрдөн тургустунган:

1. Катаптаашкын. Домак, сос, ун, ужук (9ш.)

Домак. Домактын чугула кежигуннери. Домактар тургузары. Состерни кожурери. Слог. Кым? Чуу? деп айтырыгларга харыылаттынар состер.

Канчап тур? деп айтырыгга харыылаттынар состер. Хуу аттарга улук ужуктер. Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар состер.

2. Уннер болгаш ужуктер (8ш.)

Уннер болгаш ужуктер. Ажык уннер. Кыска болгаш узун ажык уннер.

Ок-биле адаар ажык уннер. Кадыг болгаш чымчак демдектерлиг состер. Е, ё, ю, я деп ужуктерлиг состер. Состе уннер болгаш ужуктер.

Ажык эвес уннер. Сос иштинге ажык эвес ужуктерни бижири.

Эгезинде П болгаш Т бижиир сөстөр. *Тыва, туман, тайга, турар, тын, туруг, тураскаал* болгаш олардан укталган состерни Т - биле эгелеп бижири.

Состер (15ш.)

Состер. Состун тургузуу (составы). Дазыл. Чогаадылга болгаш оскертилге кожумактары. Чангыс дазылдыг состер. Сос иштинге катаптаан ажык эвес уннерни шын бижири. *Тып, тик, ток, тырт, теп, тут* деп состерни кожумактар немежирге шын бижири. -дыр (-дир, -дур, -дур, -тыр, -тир, -тур, -тур) деп артынчы состерни шын бижири. Дефистеп бижиир нарын состер.

Чугаа кезектери (22ш.)

Чугаа кезектери. Чуве ады. Чуве аттарынын саннарга оскерлири.

Чуве аттарынын падежтерге оскерлири. Падеж кожумактарын шын

бижири. Чуве адынын хамаарылга хевири. Хуу аттарны шын

бижири. Демдек адынын дугайында ниити билиг. Домей болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттары. Демдек адынын чогаадылга кожумактары. Сан адынын дугайында ниити

билиг. Тун болгаш дугаар сан аттары. Сан аттарын шын бижири. Эдеринчилер.

Кылыг созу. Кылыг созунун болур болгаш болбас хевирлери. Кылыг состеринин уелерге оскерлири.

Домак(10ш.) Домак дугайында ниити билиг. Домак болгаш харылзаалыг чугаа.

Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары. Диалог чугаа. Домактын кежигуннери. Домактын чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери. Домакта санай адаан состернин аразынга биче сек. Домакта состернин харылзаазы. Созуглел.

Чыл дургузунда ооренгенин катаптаары (4ш.)

Сос. Уннер болгаш ужуктер. Состун тургузуу. Чугаа кезектери. Чуве ады. Демдек ады. Сан ады. Кылыг созу.

Чыл дургузунда кууседир ажилдарнын данзызы

№	Кылыр ажилдар	1-ги улдун	2-ги улдун	3-ку улдун	4-ку улдун	Чылда
1.	Диктант	2	1	2	1	6
2.	Чугаа сайзырадылгазы	1	1	1	1	4

1-4 класстарга торээн дыл устуку класстарга ооренир тыва дыл болгаш литература эртемнеринин белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларны чедип алырынче утланган.

III. ООРЕДИЛГЕ ПЛАННААШКЫНЫНДА «ТЫВА ДЫЛ» ЭРТЕМИНИН ТУРУЖУ.

Ооредилге планы ёзугаар ниитизи-биле 3-ку класска тыва дыл неделяда - 2 шак.

Чылда - 68 шак кылдыр бердинген.

1-ги улдун- 18 шак

2-ги улдун- 14 шак

3-кү улдун- 20 шак

4-кү улдун- 16 шак

IV. ООРЕНИКЧИЛЕРНИН БИЛИГЛЕРИНГЕ, МЕРГЕЖИЛДЕРИНГЕ БОЛГАШЧАНЧЫЛДАРЫНГА КОЛ НЕГЛДЕЛЕР:

Өөреникчилер 3-ку классты дооскаш, дараазында билиглерни алган турар:

Тыва алфавиттин ужуктери, ажык болгаш ажык эвес уннернин демдектери: кыска, узун,

өк-биле адаар уннер, куштут, дулей болгаш кошкак дулей ажык эвес уннер, ыткыр кошкак ажык эвес уннер; сөстөрни аас болгаш бижимел хевирге слогтарга чарары; сөсту көжуреринин дурумнери; чувелерни, оларнын шынарын, кылдыныын коргузер сөстөрни бот-боттарындан ылгап билири; домактын чугула кежигуннерин тып билири; домак биле созуглелди, созуглелдин хевирлерин

ылгап билири; кижилернин фамилияларынга, аттарынга, адазынын адын, дириг амытаннарнын хуу аттарынга, хоорайлар, суурлар, черлер аттарынга улуг ужукту хереглээри.

Өөреникчилернин чедип алган турар мергежилдери:

- состерни, домактарны болгаш 35-45 хире состуг созуглелдерни артык ужуктер киирбейн,

херек ужуктерни кагбайн, хажыдыышкын чокка, арыг, чараш болгаш шын бижиир;

- состерни слогтарга чарар, слогтар езугаар көжурер;

- кижилернин аттарын, хоорайлар, суурлар, хемнер болгаш черлер аттарын улуг ужук-биле бижиир;

- өк-биле адаар ажык уннерлиг состерни кадыг демдек-биле бижиир(ь);

- саннар, шеттер дээн чергелиг состерге ийи ужукту дакпырлап бижиир;

- фонетиктиг сайгарылганы кууседип билир;

- -ла,-ле, -на,-не, -даа деп артынчыларны дефис-биле бижиир;

- сөске шын айтырыг салгаш, оон дузазы-биле чувени илередир, чувенин демдээн илередир, чувенин кылдыныын илередир сөстөрнү тодарадыр;
- домакка сөстөрнү шын харылзаштырар; кол сос болгаш сөглөкчини тодарадыр;
- домактын эгезин улуг ужукту хереглээр, сөөлүнгө улуг сек, кыйгырыг, айтырыг демдектерин салыр;
- айтырыглар езугаар 50-80 хире сөстүг сөзүглөдүн эдэртиин бижиир, бердинген темага 7-9

состуг домактарны тургузар болгаш бижиир.

Тыва дыл эртемни бот-тускайлан болгаш оске эртемнер-биле холбап оореткенинин туннелдери:

1. Дыннап тургаш, адаар:

- башкынын берген улегерин оттунуп, унну шын адаар;
- сөске уннун туружун шын илередип, тода адаар;
- эжеш ажык эвес уннернин ылгалын тода адаар;
- узун, кыска, ок-биле адаар ажык уннерни онзагайлап адаар;
- алфавитти чурум-чыскаал аайы-биле адаар;
- улегерлээн болгаш словарь сөстөрнү дыннап адаар.

2. Болуктел ажылы:

- эге болгаш соолгу уннеринин аайы-биле сөстөрнү болуктээр; бердинген унге сөстөрнү шилип тывар;
- домей уткалыг сөстөрнү болуктээр;
- узадыр адаар ажык уннерлиг сөстөрнү болуктээр;
- ок-биле адаар ажык уннерлиг сөстөрнү болуктээр;
- уну биле ужуу ден сөстөрнү болуктээр;
- ужуу хой, уну эвээш сөстөрнү; уну хой, ужуу эвээш сөстөрнү болуктээр;
- бижири чангыс дурумге чагыртыр сөстөрнү болуктээр;
- эжеш ажык эвес уннерлиг сөстөрнү болуктээр;
- тема аайы-биле болуктээри: нога аймаа, ыяш аймаа, хеп аймаа, сава, аыш-чем дээш оон-даа оске.

3. Хайгаарал ажылы:

- башкынын номчаан шулуунден бердинген ун кирген сөстөрнү тывар, ол сөсте уннун туружун (эгезинде, ортузунда, соолунде) тодарадыр;
- бердинген уннерден херек унну тывар, оон характеристиказын чугаалаар. Чижээ: б...р (е, ээ) келем, акый!
- созуглелге домей уткалыг сөстөрнү ажыглаар;
- созуглелден медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын тывар;
- созуглелден чангыс аймак кезигуннерлиг домактарны тывар;
- созуглелден хуу аттарны коргускен сөстөрнү тывар.

4. Хевирлеп-дурзулээр ажыл:

- состун ун тургузуун, дурзулел чуруун шыяр;
- демир дузак, пластилин болгаш оске-даа материалдарнын дузазы-биле ужуктерни дурзулеп кылыр;
- домактарнын тургузуун, дурзулел чуруун шыяр;
- сос тургузуун дурзулеп шыяр;
- дорт чугаалыг домакты дурзулеп, чуруун шыяр;
- кескен ужуктер-биле кассага сөстөр тургузар.

5. Деннээри:

- бердинген дурзуге тааржыр сөстөрнү тывары;
- номчаан созунге дууштур чурукту домейлээр;
- ун болгаш оон ужуун деннээр;

- улуг болгаш бичии ужуктернин бижээнин деннээр;
- улегерлиг бижилге-биле оореникчинин бижээнин деннээр;
- домак биле состу деннээр.

6. Хынаары:

- болук аайы-биле бодунун ажылын хынаар болгаш унелээри;
- частырыгларны тыпкаш, ону эдер, слог бурузунде ажык уннернин барын хынаар;
- чурукта чугле бердинген ужук бар кезээн будуур;
- болук состерден артык состу тывар;

7. Тайылбырлаары:

- узун, кыска болгаш ок-биле адаар ажык уннерни шын адаарын, оларнын туружун дурзуге коргузуп тайылбырлаар;
- чымчак болгаш кадыг демдектернин ужур-дуказын тайылбырлаар;
- улуг ужук-биле бижиир состернин дуруму;
- состу слогтарга чарарынын дуруму;
- состун доора болгаш дорт утказын тайылбырлаар;
- чангыс аймак кежигуннерлиг домакты шын бижииринин дуруму;

8. Шинчилээри:

- состерни слогтарга чарары, есте каш слог барын тодарадыры, бердинген слогтарга тааржыр состерни тывары (мал-чын-нар);
- чурукка ат тыпсыр;
- домактын эгезин, тончунун утка аайы-биле эде тургузар;
- номчаан созуглелинде кандыг болуушкуннар болуп турарынга хамаарышкан салдынган айтырыгларга харыылаар;
- созуглелдин кол утказын чугаалаар;
- состернин утказынын аайы-биле (чувелерни коргузуп турар состер, чувелернин ылгавыр демдээн коргузер состер, чувелернин кылдыныын коргузер состер) шинчилээр.

9. Номчулга:

- кожуп номчуур;
- бодунун иштинде номчуур;
- химиренип номчуур;
- рольдап номчуур;
- бижик демдектерин сагып, домактарны аянынг номчуур;
- шиижидип ойнаары;
- хевирин оскерткен домакты азы созуглелди эдип номчуур.

10. Дужуруп бижилге:

- дужуруп бижээн улегеринден дужуруп бижиир;
- парламал болгаш бижимел созуглелди дужуруп бижиир;
- бердинген даалга-биле состерни болгаш домактарны дужуруп бижиир;
- хевирин оскерткен созуглелди эде тургуспушаан, бижиир.

Тыва дылдын программанын тургузарда тургустунуп келген бергедээшкиннер.

Программада бердинген темалар номда материалдар-биле колдуунда дугжуп турар. Номда бербээн темалар: «Логиктиг ударение дугайында ниити таныжылга», «Ээлдек-эвилен болурунун дурумнери. Четтиргенин илередири. Таныжарда ажыглаар состер болгаш домактар». Номда кичээлдерниң кызыгаарлаттынмааны, номнарнын чаа ундурулгезинин болбааны, «Методиктиг сүмелер» чаа программа-биле дүүшпейн турары, чаа негелделерге дугжуп турар электроннуг материалдар чогу бергедээшкиннерни тургузуп турар.

V. ТЕМАТИКТИГ ПЛАНЫ

№	Темалар	Шагы
1	Катаптаашкын. Домак, сос, ун, ужук.	9

2	Уннер болгаш ужуктер.	8
3	Состер.	15
4	Чугаа кезектери.	22
5	Домак.	10
6	Чыл дургузунда ооренгенин катаптаары	4
	Шупту:	68

IX. КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАН

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Хуусаазы	
			План-биле	Эрттирген
1	Сентябрь 1 хуну.		2.09	
2	Домак. Домактын чугула кежигуннери		3.09	
3	Медээ, кыйгырыг, айтырыг домактары.		9.09	
4	Кым? Чүү? деп айтырыгларга харыылаттынар сөстөр		10.09	
5	Канчап тур? деп айтырыгга харыылаттынар сөстөр		16.09	
6	Хуу аттарга улуг үжүктөр		17.09	
7	Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар сөстөр		23.09	
8	Диктант «Класста».		24.09	
9	Частырыглар - биле ажыл.		30.09	
10	Үннер болгаш үжүктөр		1.10	
11	Ажык үннер		7.10	
12	Кыска болгаш узун ажык үннер		8.10	
13	Өк-биле адаар ажык үннер		14.10	
14	Кадыг (ь) болгаш чымчак (ь) демдектерлиг сөстөр		15.10	
15	Е, Ё, Ю, Я деп үннүг үжүктөр.		21.10	
16	Эгезинде п болгаш т бижиир сөстөр		22.10	
17	Диктант «Ошкулер»		5.11	
18	Частырыглар - биле ажыл.		11.11	
1	Сөстүн тургузуу (составы)		12.11	
2	Дазыл болгаш кожумак		18.11	
3	Дазыл болгаш кожумак		19.11	
4	Чаңгыс дазылдыг сөстөр		25.11	
5	Чаңгыс дазылдыг сөстөр		26.11	
6	Диктант «Тудугжу Базыр» ар.84		2.12	
7	Частырыглар-биле ажыл		3.12	
8	Сөс иштинге катаптаан ажык эвес үннерни шын бижири		9.12	
9	Тып, тик, төк, тырт, теп, тут деп сөстөрни кожумактар немежирге, шын бижири		10.12	
10	Дыр, дир, дур – деп артынчы сөстөр. Катаптаашкын		16.12	
11	«Состер. Состун тургузуу» деп темага диктант «Кузел» ар.86		17.12	
12	Частырыглар-биле ажыл.		23.12	

13	Дефистеп бижиир нарын сөстөр.		24.12	
14	Состер.		13.01	
1	Чугаа кезектери. Чувe ады		14.01	
2	Чувe ады		20.01	
3	Чувe аттарынын саннарга өскерлири		21.01	
4	Чувe аттарынын падежтерге өскерлири		27.01	
5	Чувe аттарынын падежтерге өскерлири		28.01	
6	Эдертиг «Чаштынар оюн» ар.58		3.02	
7	Частырыглар - биле ажыл.		4.02	
8	Хуу аттарны шын бижири		10.02	
9	Демдек ады.		11.02	
10	Кандыг? Чүлүг? деп айтырыглар.		17.02	
11	Демдек адының домакка харылзаазы		18.02	
12	Демдек адының домакка тодарадылга болуру		24.02	
13	Демдек адының домакка чувe ады-биле холбаазы		25.02	
14	Тест «Демдек ады»		3.03	
15	Сан ады.		4.03	
16	Түң сан аттары. Дугаар сан аттары.		10.03	
17	Эдертиг «Часкы»		11.03	
18	Частырыглар - биле ажыл.		17.03	
19	Эдеринчилер.		18.03	
20	Кылыг сөзү. Кылыг сөстөрүниң үелерге өскерлири.		1.04	
1	Домак дугайында ниити билиг.		7.04	
2	Диктант «Коллективтиг ажыл»		8.04	
3	Домактың чугула кежигүннери.		14.04	
4	Домактын чугула кежигүннери.		15.04	
5	«Домак. Сос» деп темага диктант «Класста» ар 79		21.04	
6	Частырыглар-биле ажыл		22.04	
7	Ийиги чергениң кежигүннери.		28.04	
8	Ийиги чергенин кежигүннери		29.04	
9	Ийиги чергенин кежигүннери		5.05	
10	Домакта санай адаан сөстөрүниң аразынга биче сек.		6.05	
11	Домакта сөстөрүниң харылзаазы.		12.05	
12	Сөзүглел.		13.05	
13	Диктант «Хлеб»		19.05	
14	Частырыглар – биле ажыл.		20.05	
15	Туннел кичээл		26.05	

VII. 3-КУ КЛАССКА «ТЫВА ДЫЛ» ДЕП ЭРТЕМНИН МАТЕРИАЛ-ТЕХНИКТИГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ:

Башкыга:

- 1). Ооредилге программазы ТР-нын ооредилге, эртем болгаш аныяктар политиказыннын яамызы. Национал школа хогжудер институт. Тыва дыл 1-4 класстар Куруне стандарты Кызыл-2008.
- 2). «Тыва дыл» дорт чылдыг эге школанын 3-ку клазынга ооредилге ному.
Автору: Ш.Ч.Сат
- 3). Диктантылар чыындызы 4 чылдыг школанын 1-4 класстарынга Автору: А.А.Алдын-оол
Кызыл-2010.
- 4). Эдертиглер чыындызы 4 чылдыг эге школанын 2-4 класстарынга Автору: А.А.Алдын-оол Кызыл-2010.
- 5). Тыва дылга тестиер ному.
- 6). 3-4 класстарга ооредилге таблицаалары.
- 7). Карточкалар, перфокартылар.
- 8). Телевизор.

Оореникчилерге:

- 1). Тыва дыл дорт чылдыг эге школанын 3-ку клазынга ооредилге ному
Автору: Ш.Ч.Сат

II. ТЫВА ДЫЛ ПРОГРАММАЗЫНЫН НИИТИ ХАРАКТЕРИСТИКАЗЫ

Эге школага торээн дылды ооредиринин кол сорулгазы уругларнын аас болгаш бижимел чугаазын сайзырадыры, оларнын угаан ажылын сайзырадыры-биле, кижиге бооп хевирлеттинери-биле тудуш харылзаалыг. Ол чул дээрге, оореникчилерни эки мозу-шынарлыг, идепкейлиг, куш-ажылга ынак, хулээнген херээнге харысаалгалыг хамаатылар болурунга, таварышкан бергелерни бот миннип, ажып эртерин кижизидери, чаа чувени билип алып чуткул-сонуургалын улам сайзырадыры болур.

Эге класс оореникчилеринин угаан ажылын болгаш чугаазын сайзырадырынын айтырыгларын уре-туннелдиг шийтпирлээринден школага ооренир бугу эртемнерин чедишкинниг шингээди алыры дорт хамаарылгалыг.

Чаартыгган программада ооредилге материалдарын класстар аайы-биле хуваарда, чунун-даа мурнунда эртемнин бодунун логиказын барымдаалаан. Оон ынай 7-10 хар назылыг уругларнын назы-хар талазы-биле онзагайларын, оларнын чувени билип алырынга боданыр аргаларынын хире-шаан база ооренип корген.

Эге класстарга тыва дыл курузун система-контрастыг принципке ундезилээш, тургусканы ооредилге материалын улуг-улуг кезектеп шингээди алып арганы бээр.

Уруглар эге класстарга фонетиканын, лексиканын, грамматиканын, шын бижилгенин болгаш чугаа сайзырадылгалынын эргежок чугула, эн кол эге билиглерни алып. Олар устуку класстарга ооренир чуулдер-биле тудуш харылзаалыг, тыва дыл эртемнин амгы уеде чедишкиннеринге ундезилеттинген бооп турар. Оореникчилернин таныжар эге билиглери: состун фонетиктиг составы, состу слогтарга болгаш уткалыг кезектерге чарары, чугаа кезектеринин барык шуптузу болгаш оларнын эн кол хевирлери, янзылары, домактын чугула кижигуннери, элээн каш шын бижилгенин дурумнери. Ол ышкаш программада состун лексиктиг утказы, состун хой утказы, синонимнер, антонимнер-биле практика кырынга таныжары база кордунген.

• Программаның унелиг кол угланыышкыннары.

«Тыва дыл» деп эртемни эге школанын 2-4 класстарынга ооредирин барымдаалаан **кол угланыышкыннары:**

- Оореникчилернин чогаадыкчы болгаш интеллектуалдыг шаан, бар курлавырын, сундузун, сонуургалын даштыкы хурээлелге, улусчу культурага, торээн дылынга, улусчу педагогикага даянып тургаш сайзырадыр;
- Ал-бодунга, ог-булезинге, торелдеринге, чонунга, социал хурээлелге, кижиге торелгетенге, бугу делегейге хундуктел болгаш олар дээш харысаалга оореникчинин сагыш-чурумундан илерээр кылдыр кижизидер;
- Билигнин, шингээдилгенин болгаш дуржулганын, ол ышкаш ооредилгенин янзы-буру хевирлеринин системазын уругларнын этнопсихологтуг онзагайларын болгаш назы-харын барымдаалап чедирер;
- Уругларнын айыыл чок чоруун хандырап, мага-бодунун болгаш психиктиг кадыкшылын улусчу дидактика аргалары-биле камгалаар, быжыктырап;
- Уругнун бот-тускайлан онзагайларын кадагалаар болгаш анаа деткимче коргузер.

3-ку класска тыва дылды ооредиринин кол сорулгалары:

1. Уругларны медреселдиги-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр ооредир;
2. Оларга торээн дыл болгаш литература талазы-биле эге билиглерни бээр;
3. Уругларны ном ажыглаарынга чаңчыктырап болгаш оларнын дылга сонуургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чүткүлүн хайныктырап;
- 4. Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга ундезилээш, өөреникчилерни материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээр;
5. Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер; 6. Ооренип турар чүүлдерни сайгарып, болүктөп деннеп, түннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни чаңчыктырап.
- **Бот-тускайлан, предметтиг, метапредметтиг хевирлеттинеринин туннелдери.**

3-кү класска тыва дыл программазын шингээткенинин түннелинде:

Оореникчилерниң бот-тускайлан хевирлеттинген турары:

- Торээн дылывыс харылзажырынын база мээ—медереливисниң шынарын коргүзериниң колчепсээ;
- Торээн дыл национал культуравыстың кол болуушкуну;
- Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдың бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптүг ажыглап билири;
- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонуургалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдың уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

Оореникчилерниң билииниң хевирлеттинери:

- Торээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттырарынга оореникчинин бот киржилгези;

- Аас чугаага дылдынуран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраы.

Оореникчилерниң билиинин хевирлеттинери:

- Торээн дылының бугу уннерин болгаш ужуктерин, оларның кол ылгалын билген ужурлуг.
- Состерде уннерни ылгап, оларның туружун тодарадып билир.
- Ажык, ажык эвес уннерни болгаш ужуктерни, кыска, узун ажык уннерни болгаш ужуктерни бот-боттарындан ылгап шыдаар.
- Домактарның болгаш состерниң анализ-синтезтиг сайгарылгазын кылып, домактардан состерни ылгап тывар.
- Состерни слогтарга чарып болгаш слог аайы-биле кожуруп билир.
- Алфавиттиң ужуктерин, оларның туружун билир.
- Домактарның чугула кежигуннерин тып болгаш шыйып билир.
- Бижимел болгаш парламал шрифт-биле бижиттинген состерни, домактарны иштинде слогтап адап тура, шын дужуруп бижири.
- Домак эгезинге улуг ужукту бижиир, соолүнге улуг секти, айтырыг, кыйгырыг демдектерин херек таварылгаларда салып билир.
- Хуу чүве аттарынга улуг ужук бижиир.
- Торел состерни болүктеп, тып билир болгаш дазылын ангылап билир.
- Кым? чүү? кымнар? чүлөр? кандыг? чүлүг? канчап тур? деп айтырыгларны ылгап билир.
- Харылзаалыг чугаа тургузуп билир.
- 40-70 состен тургустунган эдертигни бижип билир.

Оореникчилерниң предметтиг хевирлеттинген турары:

- Чаа материалды ханы билип алырынче угланган ажылдарны; номчулга, бижилге, уругларны янзы-бүрү бот- ажылдары, чугаасайзырадылгазы.
- Уннер болгаш ужуктерни ылгап билири.
 - Ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап билири.
 - Состерни слогтарга чарары.
 - Состү шын кужуруп билири.
 - Алфавитте ужуктерниң туружун болгаш ооң ужур-дузазын билири.
 - Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактарын ылгап болгаш чогаадып билири.
 - Домактың чугула кежигуннерин тып болгаш шыйып билири.
 - Кым? чүү? кымнар? чүлөр? кандыг? чүлүг? канчап тур? деп айтырыгларны ылгап билири.
 - Сюжеттиг чуруктар-биле чугаа сайзырадырының ажылдарын чорудары.
 - Домак болгаш харылзаалыг чугааны ылгап билири.
 - 40-70 хире состен тургустунган эдертигни бижири.

Оореникчилерниң метапредметтиг хевирлеттинген турары:

А) Угландырып-башкаларынын:

Чогуур деннелге хевирлеттинген турар ужурлуг чүүлдери:

- Ооренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны күүседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш орфографтыг пунктуациалыг частырыгларны тып билирин боттандыар.

Оореникчилернин хевирлеттинген турары:

- Ооренген темазынга алган билиглерин түннеп болгаш үнелеп билирин боттандыары;
- Тыва дылдын негелдери-биле өөренип алган дүрүмнерин ажыглап билири.

Б) Чогуур деннелге хевирлеттинген турар ужурлуг чуулдери:

- Ооредилге даалгаларын күүседип турар үеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;
- бодунуң назы-харынга дүүштүр янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;
- дылдың негелдерин күүседирде янзы-бүүру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири
- белен таблицаларны, схемаларны, сөзүглелдерни немээри
- дылдын адырлары: үн, үжүк, сос тургузуу, чугаа кезээ, домак кежигүнү, бодүүн домак дугайында алган билиглерин деннеп, болүктөп, тып, ажыглап билири;
- алган билиглерин план болгаш таблица дузазы-биле системажыдып, болүктөп, түннеп билири;
- состе орфограммаларны янзы-бүрү аргалар-биле хынап билири;
- номчаан сөзүглелдеринин кол утказын ылгап үндүрери;
- бодунуң чугаазын тода болгаш билдингир кылдыр дыңнакчыга дамчыдып билири;

Оореникчилернин билиинин хевирлеттинген турары болгаш ооренип алыр аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- Аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиги-биле тургузуп билири;
- Болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;
- Алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

В) Коммуникативтиг

Чогуур деннелге хевирлеттинген турар ужурлуг чүүлдери:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чаңгыс аай түңнелге келиринге өөредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чаңчыктырары;
- билдинмес чүүлдеринге айтырыгларны салып билири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Оореникчилернин билиглеринин хевирлеттинген турары болгаш ооренип алыр аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыңнакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда үезинде бот-боттарынга дузаны үезинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдың аргаларын чедимчелиг ажыглаары.

